

Jacek Jan Pawłowicz

Implikacje moralne teologii wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w nauczaniu Cerkwi prawosławnej i Kościoła rzymskokatolickiego.

Studium porównawcze

TUCHÓW 2011, s. 406

Recenzja wydawnicza

monografii **dk. dr. Jacka Jana Pawłowicza** pt. **„Implikacje moralne teologii wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w nauczaniu Cerkwi prawosławnej i Kościoła rzymskokatolickiego. Studium porównawcze”**, przygotowanej jako rozprawa habilitacyjna.

Wśród różnorodnych i licznych form ludzkich wspólnot i społeczności pierwszorzędne i szczególnie miejsce zajmuje rodzina, której początkiem jest małżeństwo. W historyczno-kulturowym rozwoju ludzkości zauważa się pewne zróżnicowania w pojmowaniu i praktyce życia małżeńsko-rodzinnego. W istocie swej jednak wspólnota małżeńsko-rodzinna stanowi charakterystyczną całość, która posiada wymiar powszechności. „Od zawsze” bowiem i wszędzie na świecie istniało małżeństwo i rodzina, stanowiąc naturalne środowisko ludzkich narodzin i wychowania. Tej jedności w pojmowaniu i przeżywaniu owej wspólnoty domaga się natura człowieka jako bytu osobowo-społecznego oraz komplementarność płci dające początek małżeństwu, którego naturalny rozwój zapoczątkowuje rodzinę. Na płaszczyźnie religijnej wiary, to naturalne ukierunkowanie swych potrzeb człowiek odczytuje jako wolę Boga – Stwórcy. Tworzenie więc małżeństwa i rodziny stanowi realizację Bożego zamiaru wobec ludzkości, będącego formą powołania człowieka do życia w szczęśliwości. W tych kategoriach odczytywana jest też indywidualna potrzeba „miłowania drugiego”, czego świadectwem jest historia ludzkości. L. Tołstoj tak charakteryzuje życiowy ideał jednego ze swych bohaterów: „Nie tylko nie mógł sobie wystawić miłości do kobiety poza małżeństwem, ale wyobrażał sobie przede wszystkim rodzinę, a dopiero później kobietę, która mu tę rodzinę miała stworzyć. [...] Dla Lewina było ono sprawą główną, od której zależało całe szczęście jego życia” (L. Tołstoj, „Anna Karenina”, tłum. K. Iłakowiczówna, Warszawa 1979, s. 109).

Małżeństwo i rodzina – jako życiowe powołanie - mają też swój wymiar religijny, co odnosi się zwłaszcza do życia moralnego oraz norm prawno-kulturowych. Jezus Chrystus podnosi małżeństwo do rangi sakramentu, czyli specjalnej formy zjednoczenia człowieka z Bogiem oraz źródła Bożej pomocy – sakramentalnej łaski. W historii rozwoju chrześcijaństwa zaczęły się kształtować nieco odmienne sposoby interpretacji małżeństwa i rodziny w poszczególnych wspólnotach Kościoła. Istotne znaczenie w tym względzie miał podział – rozłam Kościoła, zwłaszcza w wieku XI i XVI, tzw. schizma wschodnia i zachodnia. Sakramentalna forma i postać małżeństwa pozostała w Kościele katolickim i w Cerkwi prawosławnej, zachowując pewne różnice prawno-

Jacek Jan Pawłowicz

Implikacje moralne teologii
wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w nauczaniu
**CERKWI PRAWOSŁAWNEJ I
KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO**
Studium porównawcze

formalne. Zróżnicowanie wyznaniowe tych dwóch Kościołów w zakresie życia małżeńskiego nie zablokowało jednak łączenia się osób z różnych wyznań, podejmujących wspólne życie małżeńsko-rodzinne. Fakt ten jest wyrazem jedności ogólnoludzkiej i chrześcijańskiej, znakiem jednoczącej więzi miłości między ludźmi, choć stanowi też pewne problemy natury społeczno-prawnej i religijno-moralnej. Stąd też stanowi to punkt zainteresowania wysiłków badawczo-ekumenicznych Kościoła katolickiego i Cerkwi prawosławnej. Poszukiwania dróg jedności w tym względzie stanowią ważny i aktualny problem współczesnych wysiłków tych dwóch wspólnot chrześcijańskich. Te wysiłki wymagają pogłębionej analizy teologicznej, ukazującej punkty wspólne i zróżnicowania w rozumieniu i przeżywaniu wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w tych dwóch wspólnotach chrześcijańskich.

W te analityczne poszukiwania trafnie wpisuje się przygotowana do druku monografia dk. dr. Jacka Jana Pawłowicza pt. „Implikacje moralne teologii wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w nauczaniu Cerkwi prawosławnej a Kościoła rzymskokatolickiego. Studium porównawcze”. Już samo podjęcie tak określonego zagadnienia zasługuje na uwagę i uznanie badawczego zainteresowania Autora. Podjęty tu problem jest niezwykle ważny merytorycznie i aktualny w kontekście rozwoju społeczno-kulturowego i religijno-moralnego. Analityczne wyjaśnienie pojęcia małżeństwa i rodziny w dwóch największych wspólnotach chrześcijańskich stanowi podstawę niwelowania wielu napięć społeczno-kulturowych między katolikami i prawosławnymi. Wiele bowiem nieporozumień w tym względzie blokuje międzyludzkie kontakty, utrudnia współpracę w różnych dziedzinach życia, a zwłaszcza zjednoczenie w miłości małżeńsko-rodzinnej osób zróżnicowanych wyznaniowo. Monografia dk. J. J. Pawłowicza wychodzi naprzeciw tego rodzaju potrzebom i już z tego względu zasługuje na wysokie uznanie. Jest to właściwie pierwsze opracowanie takiej problematyki w polskiej teologii moralnej, zwłaszcza w okresie po II Soborze Watykańskim.

Wyrazem badawczej dojrzałości Autora jest też samo sformułowanie problemu zawarte w tytule omawianej rozprawy oraz jego uzasadnienie. (...) Tak sformułowane zagadnienie Autor rozwinął i uzasadnił w trzech rozdziałach, które stanowią logicznie zwarte elementy składowe tytułowego problemu. Rozdział pierwszy ma wymiar historyczny i został zatytułowany: „Małżeństwo i rodzina w nauczaniu Kościoła do rozłamu 1054 roku”. Ukazano tu małżeństwo i rodzinę w pierwszych wiekach Kościoła, nauczanie Soborów i Synodów „Kościoła Niepodzielonego” o małżeństwie i rodzinie oraz przekaz Ojców Kościoła i pisarzy wczesnochrześcijańskich. W drugim zaś rozdziale przedstawiona została teologia wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w ujęciu Cerkwi prawosławnej i Kościoła rzymskokatolickiego po rozłamie 1054 roku. Autor koncentruje się tu na ukazaniu najpierw rozumienia wspólnoty małżeńsko-rodzinnej, następnie jej odniesieniu do innych sakramentów oraz analitycznej charakterystyce miłości małżeńskiej jako podstawy omawianej wspólnoty. W rozdziale trzecim, który jawi się jako najbardziej aktualny - a niekiedy także dość trudny - podjęty został problem: „Wyzwania moralne stojące współcześnie przed wspólnotą małżeńsko-rodzinną w nauczaniu obu Kościołów”. Tymi wyzwaniami moralnymi są: zobowiązania wspólnoty małżeńsko-rodzinnej wobec narodu i państwa, wobec siebie nawzajem i wobec dzieci, zobowiązująca postawa wobec problemów związanych z początkiem życia, obowiązki dzieci wobec rodziców oraz problem związków homoseksualnych, stanowiących zaprzeczenie i zagrożenie wspólnoty małżeńsko-rodzinnej.

Układ treści tej rozprawy ukazuje jej metodologiczną poprawność oraz analityczne podejście do tytułowego zagadnienia. Całość charakteryzuje związek logiczny poszczególnych rozdziałów oraz wynikanie treści, teologiczne „pogłębienie” poszczególnych części oraz kompletność ujęcia. Lektura tak ułożonej treści pozwala stwierdzić merytoryczną wartość całej monografii oraz jej „przełożenie” praktyczne na problemy życiowe współczesnych społeczeństw. Praca ta ukazuje teologiczne podstawy małżeństwa i rodziny w rozumieniu i wyjaśnianiu Kościoła jako jednej wspólnoty, założonej przez Jezusa Chrystusa. Stanowi to bardzo dobre religijno-moralne „umocowanie” wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w wymiarze chrześcijaństwa, ze wskazaniem woli Boga w tym względzie i jej interpretacji w nauczaniu Kościoła. Jest to niezwykle ważne i potrzebne odwołanie się „do początku”, do Bożego zamiaru w tym zakresie ludzkiego powołania, co pozwala odpowiedzialnie „spojrzeć” na zmiany jakie wniosły przemiany historyczne Kościoła. Niezwykle ważne jest dokumentacyjne uzasadnienie poszczególnych twierdzeń w tym zakresie oraz patrystyczno-eklezyjalna interpretacja szczegółowych zachowań i problemów życia małżeńsko-rodzinnego w „niepodzielnym Kościele”. Wartością niniejszej rozprawy jest też jasne i krytyczne ukazanie różnic w pojmowaniu i praktyce życia małżeńsko-rodzinnego dwóch wspólnot chrześcijańskich – Kościoła katolickiego i Cerkwi prawosławnej. Ten pogłębiony analitycznie obraz owych zróżnicowań pozwala krytycznie podejść zarówno do teologicznej ich

interpretacji, jak i praktycznego odniesienia w relacjach między wyznawcami tych dwóch chrześcijańskich wspólnot. Ma to też bardzo ważne znaczenie w przygotowaniu i tworzeniu się małżeństw zróżnicowanych wyznaniowo, co ciągle stanowi poważny problem religijno-społeczny.

Omawiana monografia jest też niezwykle ważna i wartościowa w interpretacji i rozwiązywaniu wielu problemów moralnych współczesnych małżeństw i rodzin. Autor pracy w sposób analitycznie pogłębiony, a równocześnie treściowo „czytelny” i zrozumiały ukazuje pojmowanie w Kościele katolickim i w Cerkwi prawosławnej fundamentalnych problemów małżeńsko-rodzinnych takich jak: rozumienie osoby ludzkiej oraz miłości jako fundamentu małżeństwa i rodziny, pojmowanie małżeństwa i rodziny, celów tej wspólnoty i jej zobowiązań, współczesne zafałszowania i zagrożenia życia małżeńsko-rodzinnego. Lektura tej pracy pozwala poznać i uświadomić sposób pojmowania tych zagadnień w tych dwóch wspólnotach chrześcijańskich, zarówno w wymiarze teoretycznej interpretacji, jak praktycznego odniesienia. Owo zestawienie dwóch opcji widzenia, z wyeksponowaniem tego co łączy, daje podstawę i szansę budowania jedności na bazie społeczności małżeńsko-rodzinnej. Pozwala też uniknąć wielu nieporozumień czy błędnego postrzegania siebie przez wyznawców tych dwóch chrześcijańskich społeczności. W konsekwencji, prowadzi to do otwarcia ekumenicznego oraz tworzenia dojrzałych więzów międzyludzkich. Lektura tej pracy, pozwalająca poznać prawdę o rozumieniu wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w omawianych wspólnotach chrześcijan oraz jej problemów umożliwia też łączenie się wyznawców tych wspólnot w zwalczaniu współczesnych zagrożeń małżeństwa i rodziny. Treść tej monografii jest umocnieniem w przekonaniu, co nas chrześcijan łączy, oraz obniżeniem wartościowania różnic.

Lektura rozprawy dk. dr. Jacka Jana Pawłowicza w sposób jednoznaczny przekonuje o jej metodologicznej poprawności i merytorycznej wartości. Autor zaprezentował dojrzały sposób naukowej analizy trudnego, ale równocześnie bardzo ważnego i aktualnego problemu. Treść niniejszej rozprawy i sposób przedstawienia w pełni uzasadnia jej publikację, która przyniesie wiele dobra zarówno w wymiarze badań naukowych polskiej teologii moralnej, jak i w praktyce życia małżeńsko-rodzinnego i wysiłków ekumenicznych.

Ks. prof. dr hab. Józef Zabielski

Kierownik Katedry Teologii Moralnej Życia Społecznego
UKSW w Warszawie

Białystok, 25.XI.2010 r.

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW -----

BIBLIOGRAFIA -----

WSTĘP -----

I. MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W NAUCZANIU KOŚCIOŁA DO ROZŁAMU 1054 R. --

§ 1. Małżeństwo i rodzina w pierwszych wiekach Kościoła .....

Art. 1. Ewangelie – źródłem nauczania nt. małżeństwa i rodziny..

Art. 2. Nauka Apostołów .....

1. Św. Paweł Apostoł .....

	<i>a. Żony niechaj będą poddane swoim mężom (Ef 5,22)</i> .....
	<i>b. Nerozerwalność</i> .....
	<i>c. Dzieci, bądźcie posłuszne</i> .....
	<i>d. Niewolnicy, bądźcie we wszystkim posłuszni</i> .....
	2. Nauczanie św. Piotra .....
Art. 3.	Małżeństwo i rodzina w świetle prawa rzymskiego .....
	1. <i>Zaręczyny</i> .....
	2. <i>Małżeństwo</i> .....
	3. <i>Rozwody</i> .....
Art. 4.	Małżeństwo chrześcijan .....
§ 2.	Nauczanie Soborów i Synodów „Kościoła Niepodzielnego” o małżeństwie i rodzinie .....
Art. 1.	Sobory i synody „Kościoła Niepodzielnego” .....
	1. <i>Siedem Soborów Powszechnych</i> .....
	2. <i>Synody (Sobory) lokalne</i> .....
Art. 2.	Moralne aspekty wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w postanowieniach soborów i synodów .....
	1. <i>Małżeństwa mieszane</i> .....
	2. <i>Kazirodztwo</i> .....
	3. <i>Urowadzenie</i> .....
	4. <i>Cudzołóstwo</i> .....
	5. <i>Problem aborcji w orzeczeniach soborów i synodów</i> .....
	6. <i>Małżeństwa duchownych</i> .....
	7. <i>Powtórne związki</i> .....
	<i>a. Powtórne małżeństwa osób rozwiedzionych</i> .....
	<i>b. Powtórne małżeństwa wdów i wdowców</i> .....
	8. <i>Wzajemne stosunki dzieci i rodziców</i> .....
	9. <i>Potępienie herezji</i> .....
	<i>a. Kasjaniści</i> .....
	<i>b. Marcjonici</i> .....
	<i>c. Montaniści</i> .....
Art. 3.	Przekaz Ojców Kościoła i pisarzy wczesnochrześcijańskich .....
	1. <i>Miłość - fundament wspólnoty małżeńsko-rodzinnej</i> .....
	<i>a. Ojcowie i Nauczyciele Wschodni</i> .....
	<i>b. Ojcowie Zachodni</i> .....
	2. <i>Prokreacja i antykoncepcja</i> .....
	3. <i>Problem aborcji</i> .....
	<i>a. Problem „momentu animacji”</i> .....
	<i>b. Św. Augustyn o aborcji</i> .....
	<i>c. Ojcowie Wschodni</i> .....
	4. <i>Nerozerwalność wspólnoty małżeńsko-rodzinnej</i> .....

- a. *Ojcowie Wschodni* .....
- b. *Ojcowie Zachodni* .....
- c. *Instytucja separacji* .....
- 5. *Wychowanie dzieci* .....
- a. *św. Jan Złotousty* .....
- b. *św. Augustyn* .....

II. TEOLOGIA WSPÓLNOTY MAŁŻEŃSKO-RODZINNEJ W UJĘCIU CERKWI PRAWOSŁAWNEJ I KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO PO ROZŁAMIE 1054 R. -----

- § 1. **Ku rozumieniu wspólnoty małżeńsko-rodzinnej** .....
- Art. 1. **Małżeństwo - kontrakt czy przymierze?** .....
- 1. *Cerkiew prawosławna* .....
- 2. *Kościół rzymskokatolicki* .....
- Art. 2. **Małżeństwo jako sakrament** .....
- 1. *Cerkiew prawosławna* .....
- 2. *Kościół rzymskokatolicki* .....
- Art. 3. **Małżeństwo i rodzina jako Domowy Kościół** .....
- § 2. **Małżeństwo i rodzina a inne sakramenty** .....
- Art. 1. **Związek sakramentu małżeństwa i wspólnoty rodzinnej z Eucharystią** .....
- 1. *Cerkiew prawosławna* .....
- 2. *Kościół rzymskokatolicki* .....
- Art. 2. **Sakrament małżeństwa a sakrament pojednania** .....
- 1. *Cerkiew prawosławna* .....
- 2. *Kościół rzymskokatolicki* .....
- Art. 3. **Kapłaństwo a wspólnota małżeńsko-rodzinna** .....
- 1. *Małżeństwo kapłanów w Cerkwi prawosławnej* .....
- 2. *Rola ojca duchownego* .....
- a. *Cerkiew prawosławna* .....
- b. *Kościół rzymskokatolicki* .....
- § 3. **Cechy miłości małżeńskiej** .....
- Art. 1. **Miłość ludzka** .....
- Art. 2. **Miłość pełna** .....
- Art. 3. **Wierna i wyłączna** .....
- 1. **Do końca życia czy na wieczność?** .....
- a. *Cerkiew prawosławna* .....
- b. *Kościół rzymskokatolicki* .....
- 2. **Klauzule św. Mateusza (Mt 5,32 i 19,9)** .....
- a. *Opinia tradycyjna* .....
- b. *Opinia prawosławna i protestancka* .....
- c. *Opinia opuszczenia lub pominięcia* .....

d. <i>Opinania inkluzyjna</i>	
e. <i>Opinia wyjaśniająca</i>	
f. <i>Opinia rabinistyczna</i>	
3. <i>Powtórne związki i sprawa „rozwodów”</i>	
a. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
b. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	
4. <i>Powtórne związki wdów i wdowców</i>	
Art. 4. <i>Miłość płodna</i>	

III. WYZWANIA MORALNE STOJĄCE WSPÓLCZEŚNIE PRZED WSPÓLNOTĄ MAŁŻEŃSKO-RODZINNĄ W NAUCZANIU OBU KOŚCIOŁÓW -----

§ I. Zadania i obowiązki wspólnoty małżeńsko-rodzinnej wobec narodu i państwa .....

Art. 1. <i>Prokreacja - klucz do przetrwania narodu</i>	
1. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
2. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	
Art. 2. <i>Wychowanie patriotyczne dzieci i młodzieży</i>	
1. <i>Miłość ojczyzny – patriotyzm</i>	
2. <i>Miłość ojczyzny w nauczaniu obu Kościołów</i>	
a. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
- „Symfonia” cerkwi i Państwa	
- Patriotyzm w nauczaniu Cerkwi	
b. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	
Art. 3. <i>Przygotowanie młodzieży do podjęcia zadań w społeczeństwie</i>	

§ 2. Zadania i obowiązki małżonków wobec siebie nawzajem i wobec dzieci ....

Art. 1. <i>Małżonkowie względem siebie nawzajem</i>	
1. <i>Wzajemnej poszanowanie godności małżonków</i>	
a. <i>Godność osoby ludzkiej</i>	
b. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
c. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	
2. <i>Powinności małżeńskie</i>	
a. <i>Znaczenie aktu małżeńskiego</i>	
b. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
c. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	
Art. 2. <i>Rodzice względem dzieci</i>	
1. <i>Troska religijno-moralna</i>	
a. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
b. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	
2. <i>Zaspokojenie potrzeb materialnych dziecka</i>	
a. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
b. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	

Art. 3. Zagrożenia współczesnej rodziny	
1. Alkoholizm	
a. Niszczenie relacji małżeńskich i rodzinnych.....	
b. Dzieci alkoholików	
c. Prawosławie i katolicyzm wobec problemu alkoholizmu..	
- Cerkiew prawosławna.....	
- Kościół rzymskokatolicki.....	
2. Pornografia.....	
a. Definicja.....	
b. Wpływ pornografii na małżeństwo.....	
- Cerkiew prawosławna	
- Kościół rzymskokatolicki	
c. Wpływ pornografii na dzieci i młodzież	
- Cerkiew prawosławna	
- Kościół rzymskokatolicki	
4. Sekularyzacja	
a. Wyjaśnienie pojęć.....	
b. Sekularyzacja wspólnoty małżeńsko-rodzinnej.....	
- Cerkiew prawosławna.....	
- Kościół rzymskokatolicki	
5. Fala rozwodów	
a. Cerkiew prawosławna	
b. Kościół rzymskokatolicki	
§ 3. Wspólnota małżeńsko-rodzinna wobec problemów związanych z	
   początkiem życia	
Art. 1. Środki antykoncepcyjne i wczesnoporonne	
1. Porządkowanie pojęć	
2. Cerkiew prawosławna	
3. Kościół rzymskokatolicki	
Art. 2. Sztuczne zapłodnienie	
1. Metody sztucznego zapłodnienia.....	
2. Cerkiew prawosławna	
3. Kościół rzymskokatolicki	
Art. 3. Aborcja	
1. Cerkiew prawosławna	
2. Kościół rzymskokatolicki	
Art. 4. Eksperymenty na embrionach, terapia genowa,	
klonowanie	
1. Eksperymenty na embrionach	
2. Terapia genowa	
3. Klonowanie	
Art. 5. Diagnostyka prenatalna	

§ 4. Obowiązki dzieci względem rodziców	
Art. 1. Cześć i posłuszeństwo należne rodzicom	
Art. 2. Wdzięczność za dar życia i trud wychowania	
Art. 3. Obowiązek zapewnienia rodzicom opieki na starość	
Art. 4. Problem eutanazji	
1. <i>Definicja eutanazji</i>	
2. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
3. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	
§ 5. Związki homoseksualne jako zaprzeczenie i zagrożenie wspólnoty małżeńsko-rodzinnej	
Art. 1. Zjawisko homoseksualizmu	
Art. 2. Przyczyny powstawania homoseksualizmu	
1. <i>Uwarunkowania biologiczne</i>	
2. <i>Wpływ środowiska</i>	
3. <i>Uwarunkowania psychodynamiczne i osobowościowe</i>	
Art. 3. Atak na tradycyjny model małżeństwa i rodziny	
Art. 4. Nauczanie Cerkwi prawosławnej i Kościoła katolickiego nt. homoseksualizmu	
1. <i>Cerkiew prawosławna</i>	
2. <i>Kościół rzymskokatolicki</i>	

ZAKOŃCZENIE .....

SUMMARY .....

PE3IOME .....